

Chunikhina S. L. Characteristics of citizens' perception of the image of a bureaucrat

This paper presents the results of a psycho-semantic study of the image of a typical official developed by citizens with different levels of personal adaptive capacity. It is revealed that the dominant of the image of an official is the scale "bad – good", which is relevant for all the categories of citizens. It is demonstrated that the higher is the adaptive capacity of a citizen, the bigger role in the image of an official he or she gives to the general human values and the lower is the role of the instrumental values. It is determined that an important role in developing the image of an official is played by citizens' attitude to social status and influence, as well as interpretation of their attributes.

Key words: image, official, personal construct, adaptive capacity, semantic differential.

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРОСТІР РИТУАЛЬНО-ОБРЯДОВОЇ
ТРАДИЦІЇ ЯК ПЕРШООСНОВА ЕТНІЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ
УКРАЇНЦІВ**

В. В. Шусть, м. Київ

Розглядається концепт "етнічна картина світу" і визначаються сутнісні характеристики архетипної системи музично-поетичних образів у психологічній свідомості українців. Аналізується міф як розгорнутий усний виклад певного тексту, який формує світогляд і психологічний простір духовної сфери людини, а також систематизує просторово-часові зв'язки та ціннісні орієнтири суспільства. Окреслено культурний ландшафт українців, що охоплює концепти річок Дніпра, Десни, Дунаю, Чорного і Азовського морів, Карпатських гір. Встановлено, що цей природно-ландшафтний соціокультурний комплекс забезпечує гармонійний нерозривний взаємозв'язок людини з природою, властивий ще архаїчно-язичницькій міфологізації, і є стрижневою психологічною домінантою у формуванні етнічної картини світу українців.

Ключові слова: психологічний простір українського народу, міфологічні джерела творчості, культурний ландшафт, архетипно-міфічний світогляд, пісенний фольклор.

Проблема. В історії вітчизняної психологічної думки завжди наголошувалося на прагненні народу України зберігати свою самобутність, підкреслювати унікальність психологічного складу, особливості етносвідомості та етнічної ідентичності. При цьому акцентувалася роль культурної спадщини у формуванні духовного життя суспільства, що вимагало глибокого і планомірного вивчення традиційної культури народу, а відтак повсякчас актуалізувало проблему звертання до духовної спадщини українців, відродження, збереження й дослідження їхньої ритуально-обрядової традиції і пісенного фольклору.

Характерною особливістю етногенезу українців можна вважати їхню взаємодію з різними етнічними спільнотами, що історично населяли територію сучасної України. Будучи споконвічною батьківщиною українців, цей регіон розвивався як поліетнічний простір, на якому формувалася культура народів-носіїв різних полікультурних і поліконфесійних традицій, що вирізняються етнічною різноманітністю.

Відомо, що духовна культура будь-якої людини є засобом формування її менталітету, етнічної свідомості, світосприймання, світорозуміння, етнічної картини світу. Відтак актуальними для вивчення є релігійно-міфологічні уявлення, ритуально-обрядові традиції і пісенний фольклор українців, що виступають структуротвірними елементами їхньої етнічної картини світу. Логіка її формування актуалізувала необхідність звернення до вивчення етнічної картини світу українців у соціокультурному просторі сучасного суспільства, визначення її місця в психологічному просторі сучасного українства. Актуальність проблеми підсилюється яскраво вираженою суперечністю: з одного боку – очевидно недостатня вивченість етнічної картини світу українців у їхньому психологічному просторі, а з другого – величезні обсяги психологічно значущого емпіричного матеріалу, накопиченого в результаті дослідницького пошуку.

Мета статті: історико-психологічний аналіз міфології, фольклору та інших структуротвірних елементів етнічної картини світу українців.

Дослідження етнічної картини світу українців ґрунтується на науковій базі, що сформувалася в лоні гуманітарного знання, яке увібрало в себе здобутки історичної психології, культурології, філософії, історії, етнографії, фольклористики та інших наук. Здійснюється це дослідження засобами понятійно-категоріального інструментарію, що включає такі поняття, як “етнічна культура”, “культурний ландшафт”, “соціокультурний простір”, “міф”, “ритуал”, “обряд”, “фольклор” та ін. Їхнє визначення міститься в ідеях і теоріях, що забезпечують пізнання картини світу українців. Звернення до історії українців, до їхніх уявлень про систему господарювання, спосіб життя, соціальні відносини, до міфологічних образів і ритуально-обрядових традицій є передумовою глибинного пізнання духовної культури, утіленої в архетипах і символах і збереженої найбільш цілісно та архаїчно в пісенному фольклорі [1–4].

У філософських дослідженнях “картина світу” як наукова категорія представлена в концепціях Дж. Віко [5], М. Гайдеггера [6], Г. Д. Гачева [7], Б. О. Рибакова [8] та інших учених. Теоретико-методологічний аналіз етнічної картини світу як системотвірної і взаємозалежної структури, здійснений С. В. Лур’є [9], дав змогу виявити її засадничі та діяльнісні компоненти і механізми й сформувати концепцію “етнічна картина світу українців”.

Слов’янську міфологію, яка може бути визнана за генетичне ядро міфології українців, ґрунтовно розроблено в працях Б. О. Рибакова [8].

Найважливішою психологічною складовою його дослідження стала категорія “культурний ландшафт”. Локалізації культури в межах ландшафтної орієнтованої парадигми велику увагу приділяли представники постмодерністської філософії, зокрема Т. Адорно [10] і В. О. Подорога [11]. Певні аспекти впливу ландшафту на формування психологічного простору етносу вивчали А. Дж. Тойнбі [12], І. В. Гордєєва [13], О. М. Лозова [14], Л. І. Мечников [15] та ін. Їхні праці мають велике значення для дослідження лісового, степового, річкового і гірського ландшафту як території зародження етносу.

Визначаючи поняття “етнічна картина світу”, більшість сучасних дослідників вкладають у нього когнітивний зміст способу пізнання людьми навколишнього світу, сукупність уявлень людини про світ, що відображають суб’єктивно-об’єктивні відносини існуючих у часі і просторі матеріальних та ідеальних субстанцій [14]. На основі результатів теоретико-методологічного аналізу наукових джерел було створено *модель етнічної картини світу* як системно-структурного утворення, змістом “центральної зони” якого є, з одного боку, система етнічних констант, а з другого – система ціннісних домінант [16; 17]. Аналіз структури цієї моделі дав змогу виявити її внутрішньосистемні взаємозв’язки, а відтак зробити важливі висновки:

1) космічні та соціальні категорії, що утворюють етнічні константи і беруть участь у побудові картини світу, найтіснішим чином пов’язані з природним та соціальним космосом;

2) до етнічних констант належать звичайно образи Добра і Зла, Всемогутньої Сили (Бога), Диявола, колективності; усі ці образи специфічні для кожного народу;

3) система етнічних констант, будучи основою формування адаптаційно-діяльнісних моделей людської поведінки, стає механізмом, що знімає психологічну загрозу з боку навколишнього світу.

Н. Ф. Венжинович розмежовує поняття “ментальність” і “картина світу” за ступенем усвідомленості: “картина світу” – усвідомлене уявлення, а “ментальність” свідомістю не рефлексується. Однак часто про своєрідність менталітету судять, виходячи з особливостей картини світу. Останні структуровані категоріальними та класифікаційними схемами, які повинні вивчатися історією ментальності [4]. Ще М. Фуко вважав, що людина має “мережу” уявлень – скелет картини світу (див [18, с. 7]). Сума або перетин різних “мереж” дають ментальність. Картина світу – як мозаїка; вона складається з концептів і зв’язків між ними, тому її часто називають концептуальною картиною світу [4].

У результаті аналізу природи і сутності міфу було підтверджено, що міф як особливий простір духовної сфери людини і відображення глибинних структур людської психіки визначає всі форми дискурсивної діяльності людини і, отже, є фундаментом будь-якої культурної системи. Міф лежить в основі більшості комунікативних процесів, а оскільки ко-

мунікація є сутністю культуротворчої діяльності, то міф є засадою культури в цілому. Поєднуючи у своїй синкретичній природі несвідомо-символічний і усвідомлено-прагматичний аспекти, він відіграє найважливішу роль у формуванні етнічної картини світу, що знаходить своє відображення як у релігійних, так і в раціонально-теоретичних формах свідомості.

Е. Кассіер називає міф несвідомою вигадкою [19], Л. Леві-Брюль – способом підтримки солідарності та стійкого зв'язку із соціальною групою [20], Е. Б. Тайлор – відображенням людського досвіду і результатів його господарської та пізнавальної діяльності [21], К. Леві-Стросс – найбільш чіткою формою вираження глибинних структур людської психіки [22], О. Ф. Лосєв – найбільш яскравою і найбільш справжньою реальністю, символом, словом, самосвідомістю [23]. Однак усі вчені одностайні щодо думки, що міф є первинною формою свідомості людини і найбільш ранньою формою пізнання навколишнього світу.

За всієї багатогранності, багатоаспектності пізнання й осмислення сутності міфу можна виділити його загальну складову: у кінцевому підсумку все духовне і почати матеріальне життя людини набуває свого первинного змісту з міфологічної свідомості і визначається міфологічною моделлю світу. Цілком очевидно, що віртуалізація навколишньої дійсності повільно, але невідворотно перетворювалася на перманентний процес з безліччю складових, розвиток яких відбувався відповідно до певних закономірностей, принципів і правил. Міф, базований на стародавніх міфологічних структурах і продовжений у ритуально-обрядовій традиції, став пізніше першоосновою традиційної народно-художньої творчості.

Ознайомлення з особливостями українського пісенного фольклору дало змогу встановити його зв'язок з етнічною картиною світу українців. Фольклор, накопичуючи у своєму змісті неповторні риси життєдіяльності етносу і творчо переробляючи його релігійно-міфологічні уявлення та вірування, концентрує в собі духовно-моральні світоглядні ціннісні настановлення, сприяє формуванню та ретрансляції ментальних характеристик, властивих їхньому носію, і, органічно взаємодіючи з культурним ландшафтом свого етносу, є, власне, відображенням, або “дзеркалом”, етнічної картини світу.

Етнічний менталітет, за визначенням Н. К. Рябцевої, є обов'язковою характеристикою складу розуму і стилю мислення етносу, котра безпосередньо пов'язана як із ментальною сферою, так і з культурою. Інакше кажучи, *менталітет* – культурно і колективно зумовлений стиль мислення, який значною мірою визначається усталеними історико-економічними та релігійними традиціями. Показовим є той незаперечний факт, що етнічний (національний) менталітет обов'язково проявляється щодо всіх життєво важливих явищ: будови зовнішнього і внутрішнього світу, мови, розпізнавання свого і чужого, знань, пам'яті, інтелекту, освіти, науки, простору, часу [18]. Одним із способів вираження особливостей

менталітету є ритуально-обрядова традиція і пісенний фольклор, у яких найбільш цілісно закарбувалися специфічні риси світосприймання культурного ландшафту, соціокультурного простору, а також різні форми побуту і життєдіяльності українців.

Отже, цілком справедливим буде висновок, що міфологія, ритуально-обрядова традиція і пісенний фольклор українського етносу щільно пов'язані між собою та утворюють у свідомості українців цілісну систему архетипів, символів і ментальних цінностей, що складають першооснову їхньої етнічної картини світу.

Цілком очевидно, що пізнання етнічної картини світу етносу немислиме поза пізнанням його *пісенного фольклору*, адже саме фольклор є способом відображення в образно-емоційній формі внутрішнього світу людини, її ставлення до інших людей, природи та світу. Саме тому тексти традиційного пісенного фольклору, написані рукою носія тієї чи тієї етнічної групи, можна назвати, за справедливим висловом С. В. Лур'є, "квінтесенцією певної ціннісної системи" [24], оскільки вони відображають етнічні константи і ціннісні домінанти, що утворюють центральну зону етнічної картини світу.

Особливості *релігійно-міфологічних вірувань та уявлень* українців виявляються насамперед у злитті воедино релігійних язичницько-християнських уявлень, в архаїчності і міфологічності світосприймання, успадкованих ними від предків і запозичених від сусідніх народів у процесі полікультурної взаємодії. Так, у пологових, весільних та поховальних ритуально-обрядових традиціях українців, їхніх звичаях і віруваннях збереглися відбитки давніх дохристиянських релігійно-міфологічних вірувань та уявлень предків, які сягають прадавніх язичницьких часів в історії східних слов'ян. Анімізм, магія всіх видів, культ тварин і культ предків, глибоко увійшовши в психологію українців ще з "доісторичних" часів, простежуються в їхній свідомості і в XXI столітті, переплітаючись із потужним потоком інших психічних якостей, породжених хліборобською епохою. Сліди стародавніх дохристиянських вірувань пов'язані з обожнюванням стихійних сил природи, ще не наділених антропоморфними рисами (поклоніння сонцю, небу, горам, вітрові). Виражені в стихіях, здатних погубити, вони набули іншого забарвлення в поєднанні з християнськими уявленнями про зло і нечисту силу. До пізнішого часу належать антропоморфні уявлення про злі сили духів гір, лісів і водних джерел, про магічні моці чаклунів і знахарів. Дуалізм зберігся в різкій контрастності звичаїв звергання, у деталях обрядовості. Наприклад, коли йшлося про допомогу людям, захист від "злиднів", то людина поводитися як зазвичай: умивалася, хрестилася, обличчям поверталася до сонця на сході. Якщо ж сама людина задумувала чорну, злу справу, то і йшла вона на заході сонця або опівночі, і не в чисте поле, а в темний ліс, ближче до жител злих духів. Як бачимо, в українців склалася особлива міфологічна семіотична система, яка впорядковує різні за походженням і часом виникнення знаки,

що мають багато спільних специфічних рис із міфологічними віруваннями давніх слов'ян.

Релігійно-міфологічні уявлення та вірування знайшли своє відображення і в традиційному пісенному фольклорі, аналіз змісту якого дав змогу виявити невідомі досі риси світосприймання українців. Зокрема, дослідження просторово-часових уявлень у пісенному фольклорі, забезпечує цілісну інтерпретацію генезисних і буттєвих структур особливого музично-поетичного способу пізнання та освоєння етнічної картини світу, оскільки саме пісенний фольклор органічно пронизує собою онтологію людського світу, різноманітність форм людської діяльності.

Як зазначає С. М. Садовенко, сутнісне прагнення людини до теоретичного узагальнення своєї історії, осягнення її логіко-цілісної картини в перспективі культурно-історичного процесу, творення національних образів художнього антропокосмосу, потреба пошуку як традиційних уявлень про буття, так і нових інтелектуальних конструкцій, серед яких категоріям “традиційна народна культура”, “народна художня культура”, “дитячий фольклор”, “народна казка” тощо сьогодні ще не надано належних прерогатив, зумовлюють “перманентне звернення пізнавальної активності” до культурологічної рефлексії проблем становлення, функціонування та розвитку зазначених категорій; спричиняють їх залучення до культурологічного аспекту аналізу з позицій хронотопу (від давньогрец. *χρόνος* – “час” і *τόπος* – “місце” – “закономірний зв'язок просторово-часових координат”) [25]. Традиційний пісенний фольклор українців, створений у результаті багатовікової взаємодії домінуючого слов'янського суперетносу із сусідніми етносами, пов'язаний з багатьма культурно-історичними пластами й найбільш цілісно відобразив специфіку психологічного простору і трансформацію хронотопу українців.

Узагальнюючи певний обсяг текстів пісенного фольклору, зібраного на території споконвічного проживання українців, можна умовно поділити його на три категорії: 1) *за місцем і часом розгортання сюжету події (хронотопу)*, включаючи опис культурного ландшафту, природних явищ; 2) *за архетипами і символами*, які втілюють образно-емоційний зміст; 3) *за тематикою*, що відбиває всю палітру життєвих подій українства.

Аналіз просторово-часових уявлень середньовічного дохристиянського періоду Давньої Русі на прикладі жанру билин дав змогу створити модель першооснови їхнього хронотопу, а також виявити тенденції історичного розвитку їхніх ментальних стереотипів. У ранніх пластах культури відображений насамперед гармонійний психологічний зв'язок українців з тими чи тими особливостями культурного ландшафту. Завдяки єдності способу життя на теренах держави стереотипи свідомості різноплемінного та лісостепового українського етносу в умовах річкового, гірського та лісостепового ландшафтів поступово виробляли і психологічно стереотипні зразки діяльності.

В основі пісенного фольклору українців лежить символіка хроно-топу, оскільки жодна з пісень не може народитися поза простором і часом. У пісенному фольклорі українського етносу через простір і час стверджувалося значення моральних цінностей і перш за все добра. Культурна як “друга природа”, створювана людьми в процесі їхньої суспільної практики, величезною мірою обумовлювалася ставленням людини до природи. Люди язичницької Русі вважали, що у світі існують універсальні просторові зв’язки: усе пов’язано в природі, на небі й землі, і людина психологічно пов’язана з природою і вплетена в ці зв’язки. Будь-яке явище ставало зрозумілим тільки через зближення людини з природою, що відбувалося і в образному ладі мови пісенного фольклору українців: сонце “сходить” або “сідає”, буря “віє”, вітер “свище”. Сили природи набували персоніфікованого характеру; через це людина вірила у наявність родинних зв’язків з природою, і на цій же основі природа олюднювалася в поетичній формі.

Сліди такого первісного архаїчного світосприймання, метафоричності мислення, психологізації образів найбільш повно збереглися саме в пісенному фольклорі українців, що красномовно говорить про давню язичницьку першооснову їхнього фольклору. Успадковуючи загальнокультурні цінності язичницької середньовічної Русі, українці усвідомлювали свою спільність з історичною та національною долею України.

Цілком природно, що у фольклорі українців багато представлений перш за все жанр історичної пісні. В українській фольклористиці вона як жанр займає проміжне місце між епосом і лірикою. Загальні тенденції зміни просторово-часових уявлень, що визначають сутнісні для українців явища життя, пов’язані з прагматизацією і конкретизацією. Невизначені, розмиті часові уявлення змінюються конкретними датами або описом, чіткою хронологією історичних подій, що особливо запам’яталися, в жанрі історичної пісні. Зміни в змістовому плані часових категорій трансформуються і набувають протилежної просторовим поняттям спрямованості – від природної до соціальної. Саме тому тексти традиційного пісенного фольклору, створені представником даної етнічної групи, найбільш цілісно втілюють просторово-часові історичні уявлення та динаміку їх трансформації, утворюючи при цьому етнічні константи і психологічно ціннісні доміанти етнічної картини світу. Так само когнітивна схема етнічних констант, яка охоплює систему архетипів і символів, утілює психологічний образ світу і відображає взаємини його об’єктів, де кожен з образів має власний характер, свої відносини з іншими образами, що, власне, і витворює в пісенному фольклорі українців канон сприйняття реальності і самотунній комплекс культурних репрезентацій.

Аналіз пісенних текстів показав, що в результаті специфічної духовно-практичної діяльності етносу саме традиційний пісенний фольклор перетворює міфи в буттєво-реальні події. Архетипний образ козака-українця, втілений у символіці сизого орла, ясного сокола, уособлює сили

добра і відображає козацьку волно, шляхетність, силу і гідність. Архетипний образ зла у пісенному фольклорі українців пов'язаний із символікою чорного ворона, який традиційно уособлює нечисту, диявольську природу і є вісником смерті або ворожої навали. У символі-парі сокола і ворона втілені образи добра і зла.

У результаті аналізу змісту пісенного фольклору українців виявлено архетипний комплекс любовно-шлюбної тематики, утілений за допомогою пташиної символіки сокола, зозулі, соловейка, ластівки, голуба і лебедя. При цьому жіночий любовно-шлюбний архетип молодій дівчині-нареченій реалізується в символічних образах чистих, “божих” птахів – ластівки, голубки, а чоловічий – в образах сокола, солов'я і голуба. Архетип матері традиційно виражається символікою зозулі.

Культурний ландшафт українців, що включає концепти річок Дніпра, Десни, Дунаю, Чорного та Азовського морів, Карпатських гір, відображає природно-ландшафтний соціокультурний комплекс гармонійного, нерозривного взаємозв'язку природи і людини, властивого ще архаїчно язичницькій міфологізації. Цей взаємозв'язок є стрижневою психологічною домінантою у формуванні етнічної картини світу українців, оскільки саме під впливом річкового фактора формувалася господарсько-культурний тип українців, особливо в період їх вільного поселення. Концепт “гори високої”, втілений у міфологічній фольклорній свідомості українців, має яскраво виражений амбівалентний характер, що проявляється в опозиціях добра і зла, символізуючи, з одного боку, “місце пекла”, а з другого – “місце раю”.

Аналіз поетичних текстів пісенного фольклору українців, що містять опис культурного ландшафту, природних явищ, дав змогу сформулювати найважливіші теоретичні тези. Одна з них така: концепти річок Дніпра і Дунаю, Карпатських гір як соціальні категорії в системі етнічних констант стали культуротворчим феноменом і чинником, що вплинув на формування психологічного простору й ментальності українців; вони стали також “маркером” українців і стрижнем при формуванні їхньої етнічної свідомості і самоідентифікації. Образ Дніпра, Дунаю і Карпатських гір підкреслив міфологізований образ етнічної свідомості українців, успадкований ними ще від середньовічного світосприйняття з властивим йому антропоморфізмом. Тематика культурного ландшафту виконує не тільки функції формальної символічної образності, а й створює емоційне локальне тло, наповнюючи і насичуючи його додатковими образами.

У ході аналізу та узагальнення змісту найвідоміших зразків українського пісенного фольклору вдалося виявити їхню спільну характерну рису, яка підкреслює його унікальність і самобутність. Ця риса проявляється в тому, що сюжет розгортається звичайно через своєрідне символічне “переломлення”. Це дає підстави говорити про символіко-метафоричне світосприйняття і космогонічний рівень уявлень українців. Розкриття і пізнання часом глибокого філософського сенсу в змісті пісенного фольк-

лору українців відбувається, власне, на тлі нескінченного ланцюжка асоціативних зв'язків, здатних породжувати все нові й нові смислові конфігурації, а розвиток сюжету в пісенному міфообразі набуває характеру нескінченної трансформації архетипів. Саме тому мислення українців є принципово міфологізованим і метафоричним.

Відтак можна виділити такі *особливості етнічного світу українців*:

- архаїчність міфологізованого образу етнічної свідомості українців, успадкованого ще від первісного світосприймання з властивим йому антропоморфізмом, сліди якого пов'язані з оожнюванням стихійних сил природи;
- принципова метафоричність світосприймання українців, оскільки сюжет розгортається звичайно через символічне переломлення;
- космогонічний рівень уявлень українців;
- полікультурне взаємопроникнення різних елементів ритуально-обрядової традиції, ментальних цінностей;
- особлива міфологічна семіотична система, що поєднує в собі різні за походженням і часом виникнення знаки й демонструє злиті воедино архаїчні міфопоетичні, релігійно-міфологічні та історичні уявлення, наповнюючи своїм змістом етнічні константи і ціннісні домінанти психологічної картини світу українців.

Висновки. У процесі теоретичного осмислення концепту “етнічна картина світу” виявлено структурні і визначено сутнісні характеристики його компонентів, що дало змогу сформулювати визначення та структуру концепту в обширі психологічного знання. Останнє трактує цей концепт як спосіб пізнання людьми навколишнього світу, сукупність їхніх уявлень про світ, що відбивають суб'єктивно-об'єктивні відносини існуючих у часі і просторі матеріальних та ідеальних субстанцій.

Етнічні константи і ціннісні домінанти органічно входять у структуру етнічної картини світу й утворюють її “центральну зону”, в якій етнічні константи виконують функцію психологічної адаптації етносу до навколишнього природно-соціального середовища, а ціннісні домінанти об'єднують особистісно-ціннісні характеристики, що визначають менталітет. Сформована таким чином система постає як динамічна модель взаємодії “образів” і когнітивної схеми, що охоплює етнічну картину світу і відображає взаємозв'язок її структуротвірних елементів.

Міф являє собою розгорнутий усний виклад певного тексту, який формує світогляд і психологічний простір духовної сфери людини, а також систематизує просторово-часові зв'язки та ціннісні орієнтири. Можна стверджувати, що він є, власне, первісним способом пізнання етнічної картини світу українців. Це підтверджується й тим, що міф, будучи духовною першоосновою етносу, акумулює в собі релігійно-міфологічні вірування та уявлення, ретранслюється і відтворюється через систему архетипів і символів у буттєвих формах пісенного фольклору.

Складові концепту “культурний ландшафт”, що утворюють системний комплекс і визначають особливості господарсько-культурного типу й спосіб життя українців, утілилися і закарбувалися в архетипній системі музично-поетичних образів психологічної свідомості українців, вплинувши таким чином на формування їхньої етнічної картини світу. Концепти річок Дніпра і Дунаю, а також Карпатських гір як психологічні та соціальні категорії в системі етнічних констант стали культуротвірними феноменами та етновірними чинниками, що визначили формування психічного складу й ментальності українців, а також їхнім “маркером” і стрижнем формування їхньої етносвідомості та самоідентифікації.

Література

1. *Григорьев А. Ф.* Этническая картина мира гребенских казаков: опыт культурологического анализа : дис. ... доктора культурологии : 24.00.01 / Григорьев Анатолий Федорович. – Краснодар, 2012. – 434 с.
2. *Куценко Г. В.* Мовні аспекти регуляційних функцій образу світу / Г. В. Куценко // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2007. – Т. 9: Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика. – Ч. 2. – С. 229–242.
3. *Фуко М.* Археологія знання / Мишель Фуко ; пер. с фр. С. Митина, Д. Стасова ; общ. ред. Б. Левченко. – К. : Ника-Центр, 1996. – 208 с.
4. *Венжинович Н. Ф.* Концептуальна й мовна картина світу як похідні етнічних менталітетів / Н. Ф. Венжинович // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонУ, 2006. – Вип. 14. – С. 8–13.
5. *Романовская Е. В.* История, память и традиция в культурологии Дж. Вико / Е. В. Романовская // Фундаментальные проблемы культурологии : сб. ст. по материалам конгресса. – М. : Новый хронограф : Эйдос, 2009. – Т. 6: Культурное наследие: От прошлого к будущему. – С. 92–104.
6. *Хайдеггер М.* Время картины мира / Мартин Хайдеггер // Время и бытие: Статьи и выступления. – М. : Республика, 1993. – С. 41–63.
7. *Гачев Г. Д.* Ментальности народов мира / Георгий Дмитриевич Гачев. – М. : Эксмо, 2003. – 544 с.
8. *Рыбаков Б. А.* Геродотова Скифия. Историко-географический анализ / Б. А. Рыбаков. – М. : Наука, 1979. – 248 с.
9. *Лурье С. В.* Историческая этнология / С. В. Лурье. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 448 с.
10. *Adorno T. W.* Negative Dialectics / Theodor W. Adorno. – New York : Continuum, 1966. – 386 p.
11. *Подорога В. А.* Метафизика ландшафта / В. А. Подорога. – М. : Наука, 1993. – 552 с.
12. *Тойнби А. Дж.* Постигание истории: Сборник / А. Дж. Тойнби ; пер. с англ. Е. Д. Жаркова ; сост. А. П. Огурцов ; вступ. ст. В. И. Уколовой. – М. : Прогресс. Культура, 1996. – 607 с.
13. *Гордеева И. В.* Проблема влияния природной среды на формирование и развитие этноса в различных концепциях / И. В. Гордеева // Фундаментальные исследования. – 2005. – № 4. – С. 37–38.

14. *Лозова О. М.* Ідилічний топос та етос української ментальності / О. М. Лозова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. – 2006. – № 2. – С. 26–33.
15. *Мечников Л. И.* Цивилизация и великие исторические реки / Л. И. Мечников. – М. : Пангея, 1995. – 461 с.
16. *Щербань Б. О.* Картина світу у різних підходах та концепціях / Б. О. Щербань, Є. А. Щербань // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (20 квіт. 2011 р.) / МОН України, КМДА, Київ. ун-т імені Бориса Грінченка та ін. ; за заг. ред. В. О. Огнев'юка. – К., 2011. – С. 267–270.
17. *Кузнецова Т. Ф.* Картина мира [Электронный ресурс] / Т. Ф. Кузнецова // Знание. Умение. Понимание : электронный журн. – 2008. – № 4. – Режим доступа : <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2008/4/Kuznetsova/>
18. *Рябцева Н. К.* Язык и естественный интеллект / Н. К. Рябцева. – М. : Academia, 2005. – 639 с.
19. *Кассирер Э.* Язык и миф. К проблеме именованія богов / Эрнст Кассирер // Избранное: Индивид и космос. – М. ; СПб. : Унив. книга, 2000. – С. 327–390.
20. *Леви-Брюль Л.* Первобытное мышление / Л. Леви-Брюль // Психология мышления / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер и В. В. Петухова. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – С. 130–140.
21. *Тайлор Э. Б.* Миф и обряд в первобытной культуре / Эдуард Бернетт Тайлор / пер. с англ. Д. А. Коропчевского. – Смоленск : Русич, 2000. – 624 с.
22. *Леви-Строс К.* Первісне мислення / Клод Леви-Строс ; пер. з фр. Сергія Йосипенка. – К. : Укр. центр дух. культури, 2000. – 324 с.
23. *Лосев А. Ф.* Диалектика мифа / А. Ф. Лосев // Миф. Число. Сущность. – М. : Мысль, 1994. – С. 5–216.
24. *Лурье С. В.* Историческая этнология : учеб. пособие для вузов / С. В. Лурье. – М. : Акад. проект “Gaudeamus”, 2004. – 624 с.
25. *Садовенко С. М.* Культурологічна рефлексія хронотопу в українській традиційній народній культурі: часопросторові координати народної казки / С. М. Садовенко // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журн. – 2011. – № 3. – С. 57–62.

Шусть В. В. Психологическое пространство ритуально-обрядовой традиции как основание этнической картины мира украинцев

Рассматривается концепт “этническая картина мира” и определяются существенные характеристики архетипической системы музыкально-поэтических образов в психологическом сознании украинцев. Анализируется миф как развернутое устное изложение определенного текста, формирующего мировоззрение и психологическое пространство духовной сферы человека, а также систематизирующего пространственно-временные связи и ценностные ориентиры общества. Определен культурный ландшафт украинцев, включающий концепты рек Днепра, Десны, Дуная, Черного и Азовского морей, Карпатских гор. Установлено, что данный природно-ландшафтный социокультурный комплекс обеспечивает гармоничную нерасчлененную взаимосвязь человека с природой, присущую еще архаично-языческой мифологизации, и является стержневой психологической доминантой в формировании этнической картины мира украинцев.

Ключевые слова: психологическое пространство украинского народа, мифологические источники творчества, культурный ландшафт, архетипно-мифическое мировоззрение, песенный фольклор.